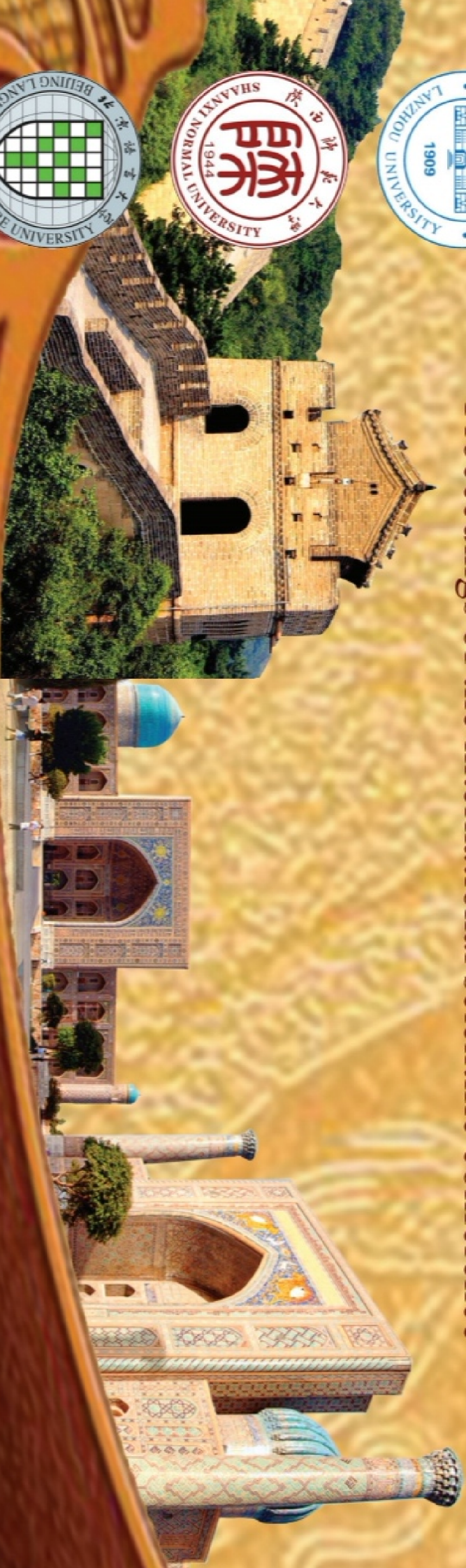

**«O‘ZBEKISTON - XITOIY: TARIXIY-MADANIY,
ILMIY VA IQTISODIY ALOQALAR RIVOJI»
mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
16-noyabr 2024-yil, Toshkent**

**«UZBEKISTAN-CHINA: DEVELOPMENT OF
HISTORICAL, CULTURAL, SCIENTIFIC
AND ECONOMIC RELATIONS»
November 16, 2024. Tashkent.**

Proceedings of the international scientific conference

**«O‘ZBEKISTON - XITOY: TARIXIY-MADANIY,
ILMIY VA IQTISODIY ALOQALAR RIVOJI »**

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
materiallari

16 noyabr 2024 yil, Toshkent

“乌兹别克斯坦-中国：历史，文化，科学和经济关系发展”

国际学术研讨会

2024 年 11 月 16 日

Материалы международной научно-практической конференции

**«УЗБЕКИСТАН-КИТАЙ: РАЗВИТИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ,
КУЛЬТУРНЫХ, НАУЧНЫХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ»**

Ташкент, 16 ноября 2024 г.

Proceedings of the international scientific conference

**«UZBEKISTAN-CHINA: DEVELOPMENT OF HISTORICAL,
CULTURAL, SCIENTIFIC AND ECONOMIC RELATIONS»**

November 16, 2024. Tashkent.

KBK

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024 yil 2 martdagi 78-F sonli Farmoyishi va O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2024 yil 10 martdagi 122-sonli buyrug'iga binoan 2024 yil 16 noyabr kuni tashkil etilgan **“O'zbekiston-Xitoy: tarixiy-madaniy, ilmiy va iqtisodiy aloqalar rivoji”** mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – T.,: TDSHU, 2024, 959 b.

Tuzuvchi va mas'ul muharrir: prof. A. Karimov

Konferensiya tashkilotchilari:

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti huzuridagi Konfutsiy nomidagi o'zbek-xitoy instituti

Tashkiliy qo'mita:

prof. G.Rixsiyeva - rais

prof. A.Karimov

prof. S.Nasirova

dots. F. Xasanova

To'plam TDSPU Kengashi qaroriga ko'ra tasdiqlangan.

2024 yil 26 dekabr, 5-sonli bayonnoma.

Muallif fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

To'plamdan o'rin olgan maqolalarning saviyasi, sifati va ilmiy dalillarning haqqoniyligi hamda mazmuni uchun mualliflar mas'uldirlar.

ISBN

© Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti,

© TDSHU huzuridagi Konfutsiy nomidagi o'zbek-xitoy instituti

Элчилик алмашинувлари	154
Saydalieva N.F. Teaching methodics of russian in china and in other countries	158
Сабинова М.Т., Калибекулы Т. Анализ сопоставительных исследований гуаньюньюй (惯用语) и казахских и уйгурских идиом китайскими учеными. 165	
Султанова Л.А. Обогащение лексического состава медицинской терминологии китайского языка с помощью эпонимов.....	175
Туйчибаева Ш.Ш. Из опыта обучения русскому языку как иностранному: учет и предупреждение языковых трудностей	181
Shamsiyeva Sh.Q. Murojaat birliklarining asimmetrik munosabatlariga ko'ra tasnifi	189
Shasaidova L.Sh. Xitoy tili mustaqil ta'limida sun'iy intellektga asoslangan ta'lim dasturlaridan foydalanish imkoniyatlari.....	196
Xasanova F.M. Xitoy iyeroglifli yozuvlarining ifodalanish unksiyasi	201
Xakimova Sh.E. 浅析汉语教学语法体系	210
Qodirova D.M. Vyetnam tilida cai [kai] hisob so'zining leksik, semantik tahlili. ...	214

Tarjimashunoslik, adabiyotshunoslik va manbashunoslik

Тереводоведение, литературоведение и источниковедение

Translation, literature and source study

Abduraxmanova M.M. Xitoy yangi medialarining xususiyatlari	223
Ayijiang Bielike (阿依江·别力克). 中国四大古典文学名著在哈萨克语中的译介研究 Research Review on the Translated Version of Chinese Four Classics in Kazakh Language	229
Ashurova M.A. xitoy adabiyotida esse janrining rivoji	243
郭茂全 (Guo Maoquan) 论乌兹别克斯坦阿卜杜拉·卡迪里长篇小说《往昔》的思想内蕴与叙事特色	247
Зиямухамедов Ж. Ўзбек ва хитой адабий алоқаларининг ривожланишида навоийнинг тутган ўрни	260
Komilova Sh.T. XX asming 90- yillar drama janrining yangi talkini	270
Liu Xuemei. Proverbs and Sayings in Life	275
Назирова Ш.М. Замонавий хитой адабиётида адибаларнинг янгича ёндашувларига оид.....	278
Rasuleva N.A. Xitoy zamonaviy ilmiy fantastik asarlarida "milliy tarix" ning namoyon bo'lishi	284
Qiurui WANG. Te influence of ancient chinese myths on the traditional view of death.....	293
乔雪(Qiao Xue). 当代丝路文学新貌与批评视角的转换.....	312
董富华 马翠玲. 同声传译课的训练方法与技巧	324

XITOIY ADABIYOTIDA ESSE JANRINING RIVOJI

Ashurova M.A.

TDSHU, Sharq tillari va adabiyoti instituti.

Xitoyshunoslik oliy maktabi o'qituvchisi.

Аннотация: Ushbu maqolada xitoy adabiyotida esse janrining tarixiy ildizlaridan boshlab, zamonaviy tendentsiyalarga qadar rivojlanishi ko'rib chiqiladi. Esse janr sifatida Xitoyda ilk ko'rinishlari Tang sulolasi davriga to'g'ri keladi. Sanven (散文) yoki эссе asrlar davomida sezilarli o'zgarishlar va evolyutsiyalarni boshdan kechirgan xitoy adabiyotining eng muhim janrlaridan biridir. She'riyat va nasr kabi an'anaviy janrlardan farqli o'laroq, sanven o'quvchilarga dunyoga o'ziga xos nuqtai nazarni taqdim etadi, bu esa muallifga o'z fikrlari, his-tuyg'ulari va kuzatishlarini erkin ifoda etish imkonini beradi. Ushbu maqolada Xitoy adabiyotida sanven janrining inqilobini, uning rivojlanishini, asosiy mualliflarini va zamonaviy adabiyotga ta'sirini ko'rib chiqamiz.

Annotation: This article examines the development of the essay genre in Chinese literature from its historical roots to modern trends. The first appearance of the essay as a genre in China dates back to the Tang Dynasty. Sanwen (sànwén) or essay is one of the most important genres of Chinese literature that has undergone significant changes and evolutions over the centuries. Unlike traditional genres such as poetry and prose, sanwen offers readers a unique perspective on the world that allows the author to freely express their thoughts, feelings, and observations. The article considers the revolution of the sanwen genre in Chinese literature, its development, its main authors, and its influence on modern literature.

Kalit so'z: Sanven, esse, madaniy inqilob, Lu Xin, siyosiy o'zgarishlar, tarixiy biografik.

Key words: Sanwen, essay, cultural revolution, Lu Xin, political changes, historical biography.

Esse – badiiy publitsistikaning o'ziga xos va murakkab shakli bo'lib, u o'quvchilar e'tiborini tobora ko'proq o'ziga tortmoqda. Esse janrining asoschisi frantsuz yozuvchisi va gumanist faylasufi Mishel de Montaign bo'lib, u 1850 yilda o'zining “Esse” (“Tajribalar”) asarini yozgan va unda insoniyat va butun jamiyat taqdiri haqidagi fikrlarini bayon qilgan.

Esse mohiyatan kichik hajmli va erkin kompozitsiyali nasriy asar bo'lib, u har qanday masala bo'yicha individual taassurotlar va mulohazalarni ifodalaydi.

Aniq sabab yoki savol va mavzuning aniq yoki to'liq talqini deb da'vo qilmaydi. Qoida tariqasida, esse biror narsa haqida yangi, sub'ektiv rangli so'zni o'z ichiga oladi va falsafiy, tarixiy-biografik, publitsistik, adabiy-tanqidiy,

ilmiy-ommabop yoki sof fantastika bo'lishi mumkin. Esseistik uslub tasviriylik, aforizm va suhbat intonatsiyasi va lug'atiga e'tibor berish bilan ajralib turadi. Qadim zamonlardan beri u muallifning shaxsiyati birinchi o'ringa chiqqan asarlarda shakllangan.

Esse janr sifatida quyidagi xususiyatlar bilan ajralib turadi: "bu ma'lum bir mavzuni ko'rib chiqadigan va u yoki bu tarzda u bilan bog'liq bo'lgan individual taassurot va mulohazalarni etkazishga urinishini ifodalovchi kichik hajmli va erkin kompozitsiyali nasriy asar".¹³⁸

Essening ta'riflarini umumlashtirish quyidagi xususiyatlarni ajratib ko'rsatishga imkon beradi: kichik hajm va aniq mavzu; keng tematik diapazon - fandan badiiy adabiyotgacha; essedagi nutq mavzusi muallifning sub'ektiv taassurotlari va fikrlari - introspektsiya natijasi; mavzuni talqin qilishda muallifning individual pozitsiyasi va subyektivligi ta'kidlanadi; erkin kompozitsiya; paradoksallik va aforistizm; suhbat va sustlashgan nutqqa qaratilgan uslub.

Essening tuzilishi va kompozitsiyasi, odatda mozaikdir. Agar, masalan, esse qahramon haqida gapiradigan bo'lsa, unda matn uning hayotining epizodlarini, u yashagan davrning tavsifini, kuzatishlar va xulosalar, eskizlar va boshqalarni bir-biriga bog'lab turadi. Esseistning o'zi tez-tez matnga o'z hayotidan sahnalarni kiritadi va shuning uchun ikki davrni qiyoslash sirtdan amalga oshirilishi mumkin. Esse tan olish, kundalik yozuvlar, eslatmalar, xotiralar, avtobiografiya, xatlar va boshqalar kabi janr shakllarini ham o'z ichiga oladi.

Esse uslubini bir so'z bilan tavsiflab bo'lmaydi. Bitta matn ichida agar bu muallifning vazifasiga mos kelsa badiiy, publitsistik, ilmiy va hatto suhbat uslublari elementlarini uchratish.

Xitoylik tadqiqotchi Cai Jiangzhenning fikricha, xitoylik yozuvchilarning ijodi va dunyoqarashiga ingliz esseizmining asosiy vakillari Uilyam Hazlitt va Charlz Lamb eng katta ta'sir ko'rsatgan deb atash mumkin.

"Insho" janri G'arb esseizmining asoschisi Mishel Montaignning vorisi bo'lgan Frensis Bekonning falsafiy asarlarida 17-asr boshlarida batamom shakllangan. Ushbu janrning uzoq tarixiy evolyutsiyasi jarayonida "formal essay" va "informal/ familiar essay" ga bo'linish paydo bo'ldi

Shu bilan bir qatorda ikkinchi toifa "samimiy yurak suhbat" ruhidagi "norasmiy insholar", 19-asrda Angliyada eng keng tarqalgan, keyin esa 20-asrda Xitoyda Lin Yutan, Xu Menghua Fan kabi mashhur xitoy adabiyotchilari va yozuvchilarida katta qiziqish uyg'otdi.

¹³⁸ Краткая литературная энциклопедия. М., 1975, с 516

Xitoylik kitobxonlar G'arb esseizmining mumtoz merosi bilan ilk bor 1910–1920 yillardagi “Yangi madaniyat” harakati davrida tanishgan. (4-maydagi harakatlar). Ko'pgina tadqiqotchilar (Chjao Xiuyuan, Li Gang, Cai Jiangzhen va boshqalar) bu ijtimoiy harakat zamonaviy xitoy esseizmi taraqqiyoti tarixidagi eng muhim burilish nuqtasi bo'lganligi haqidagi bir hil fikr yurita boshladilar,

Chjao Syuyuanning so'zlariga ko'ra, Xitoy va G'arb esseizmining rivojlanish yo'llari birinchi bo'lib kesishgan va bu “Xitoyda sanven janri sohasida birinchi inqilob” bo'lgan.¹³⁹

Sanven (散文) yoki esse asrlar davomida sezilarli o'zgarishlar va evolyutsiyalarni boshdan kechirgan xitoy adabiyotining eng muhim janrlaridan biridir. She'riyat va nasr kabi an'anaviy janrlardan farqli o'laroq, sanven o'quvchilarga dunyoga o'ziga xos nuqtai nazarni taqdim etadi, bu esa muallifga o'z fikrlari, his-tuyg'ulari va kuzatishlarini erkin ifoda etish imkonini beradi.

Sanven janrining tarixiy rivojlanishi. Sanven janri Xitoyda Tan sulolasi davrida (618-907), shoirlar o'z asarlarida so'zlashuv tili va shaxsiy mavzulardan ko'proq foydalana boshlaganlarida paydo bo'la boshlagan. Biroq janrning haqiqiy gullagan davri Min (1368-1644) va Qing (1644-1912) sulolalari davrida, esse ziyolilar va yozuvchilar orasida mashhur bo'lgan davrga to'g'ri keldi. Bu vaqtda Sanven shaxsiy aks ettirish, falsafiy aks ettirish va ijtimoiy sharhlash elementlarini o'z ichiga olgan zamonaviy shaklga ega bo'ldi.

1911 yil inqilobining ta'siri. Sanven janrida jiddiy o'zgarishlar 20-asrning boshlarida, Xitoyni qamrab olgan siyosiy va ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida yuz berdi. 1911 yilgi inqilob ko'p asrlik monarxiyaga barham berib, yangi g'oyalar va ifoda shakllariga yo'l ochdi. Demokratiya, ilm-fan va individualizm g'oyalaridan ilhomlangan yozuvchilar va ziyolilar sanvendan ijtimoiy adolat, siyosat va madaniy o'ziga xoslik haqidagi fikrlarini ifodalash vositasi sifatida ishlata boshladilar.

Bu davrning asosiy shaxslaridan biri an'anaviy qadriyatlar va ijtimoiy adolatsizlikni tanqid qilish uchun sanven janridan foydalangan Lu Xun edi. Uning “Telbaning kundaligi” kabi asarlari xitoy adabiyotini o'tmishdagi konventsionallardan ozod qilishga intilayotgan yangi adabiy oqimning timsoliga aylandi.

Sanven o'zini ifoda etish shakli sifatida. Sanwen mualliflarga o'z fikrlari va his-tuyg'ularini erkin ifoda etish imkonini beradi, bu esa uni shaxsiy fikrlash uchun ideal janrga aylantiradi. Ko'pincha qat'iy shakl va qofiyalarni talab qiladigan she'riyatdan farqli o'laroq, insho uslub va mazmun tanlashda ko'proq

¹³⁹ Н. А. Плясенко “ВЛИЯНИЕ ЗАПАДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ НА СОВРЕМЕННУЮ КИТАЙСКУЮ ЭССЕИСТИКУ”. Вестник МГЛУ ЕАЛИ. Выпуск 3(714) / 2015

erkinlik beradi. Bu yozuvchilarga o'ziga xoslik, madaniyat va jamiyat kabi murakkab mavzularni chuqur va nuans bilan o'rganish imkonini beradi.

Yan Ge (阎格) va Van An (王安) kabi zamonaviy mualliflar sanven janrini rivojlantirishda davom etmoqdalar va undan ekologiya, globallashuv va madaniy o'zgarishlar kabi dolzarb muammolarni muhokama qilish uchun foydalanmoqdalar. Ularning asarlarida zamonaviy Xitoy jamiyatining xilma-xilligi va murakkabligi, shuningdek, o'zini namoyon qilishning yangi shakllarini izlash istagi aks ettirilgan.

Sanven janrining jahon adabiyotiga ta'siri.

Sanven janridagi inqilob Xitoy konteksti bilan chegaralanib qolmaydi. Insho yozuv shakli sifatida jahon adabiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi, ko'plab mamlakatlar yozuvchilarini ilhomlantirdi. Sanvendan foydalanadigan xitoylik mualliflar zamonaviy muammolar bo'yicha o'ziga xos nuqtai nazar va istiqbollarni taklif qilib, global adabiy nutqda muhim ovozga aylanmoqda.

Xulosa: Xitoy adabiyotidagi sanven janri o'zining paydo bo'lishidan to hozirgi kungacha uzoq yo'lni bosib o'tdi, jiddiy o'zgarishlar va inqiloblarni boshidan kechirdi. U tez o'zgaruvchan dunyo sharoitida mualliflarga murakkab mavzularni o'rganish va yangi g'oyalarni taklif qilish imkonini beruvchi o'zini ifoda etish va ijtimoiy tanqid qilishning muhim vositasiga aylandi. Sanven janridagi inqilob butun dunyodagi yozuvchilar va kitobxonlar uchun yangi uflarni ochib, zamonaviy adabiyotga ta'sir qilishda davom etmoqda.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Кравцова, М.Е. Литературные жанры // Духовная культура Китая: энциклопедия: в 5 т. / Гл. ред. М.Л. Титаренко; Ин-т Дальнего Востока.

2. Плясенко, Н.А. Влияние западной литературы на современную китайскую эссеистику // Вестник Московского государственного лингвистического университета. Литература. Литературоведение. Устное народное творчество. — 2015.

3. Карнаух Н.Л. Эссе как жанр философского размышления. // Научные

труды кафедры философии и культурологии: Сборник МПУ и АПКПРО /Отв. Ред. док. Филос. наук, проф. К.Е.Ям. – Москва: Сигнал, 1999.